

S. KARALIŪNAS

BALŲ ŠAKNIS **dr-ž-*1. Alomorfas **drež-/*draž-*

Liet. *druožia, druožė, druožti* „plėsti, dėvėti, trinti“ LKŽ II 767, *driuožia, driuožė, driuožti* „plėsti, nešioti, dėvėti“ (Biržai) LKŽ II 731 vartojamas rytų aukštaičių tarmėse: Čedasai, Lyduokiai, Pasvalys, Želva.

Vokalizmą *uo* turi ir vardažodžiai: *druožas* „dryžis, ruožas, juosta“ (Skirsnemunė) LKŽ II 767, *druožė* (acc. sing. *druožę*) „dryžis, ruožas, juosta“ (Kupiškis, Panemunėlis, Rietavas) ib. 767, *driuožė* (acc. sing. *driuožę*) „t.p.“ (Gargždai, Veiviržėnai) ib. 730, *druožlė* (acc. sing. *druožlę*) „drožtuvu, obliumi, peiliu ar kitu įrankiu plonai nudrožta skiedra; piuvena“ (Alvitas, Dusetos, Girkalnis, Griškabūdis, Grūžiai, Gudeliai, Kupiškis, Liudvinavas) ib. 767, su įspraustiniu -g- *druožlė* „t.p.“ (Liškiava) ib. 766, *druožėtas* „su druožėmis“ (Pagramantis) ib. 767, *driuožėtas* „su driuožėmis“ (Plungė, Veiviržėnai) ib. 730.

Turint galvoje tai, kad šie vardažodžiai vartojami ir aukštaičių, ir žemaičių tarmėse, o veism. *druožti (driuožti)* – tik rytų aukštaičių patarmėse, t. y. žymiai siauresniame areale, negu atitinkami vardažodžiai, peršasi išvada, jog tas veismažodis yra denominatyvas, t. y. *druožas, druožė* → *druožti (driuožti)*.

Tokią išvadą remia dar tas faktas, jog latvių kalboje vokalizmą *uo* teturi vardažodžiai, pgl. *druožtala* (ir *druožtele, druožtelina*) „ein Schntzel, ein Stückchen, ein Krümchen“ ME I 508 (veism. *druožtalāt, druožtelēt* „hin und wieder ein wenig schnitzeln“ ib. 508 yra jų denominatyvai), *druožtalis* „t. p.“ EH I 338, „Krümchensuppe“ ME I 508.

Vadinasi, ir lietuvių, ir latvių kalbų medžiaga rodo, kad nagrinėjamojoje šaknyje vokalizmas *uo* yra būdingas vardažodžių sistemai, iš kur jis vėliau galėjo ateiti ir į veismažodžių sistemą.

Nagrinėjamajai šakniai neabejotinai priklauso ir vokalizmą *ā* turintis *dróžti*.

Veism. *dróžia, dróžė, dróžti* „su peiliu ar kitu aštriu įrankiu piaustyti, smailinti, lyginti; piaustant, raizant daryti, gaminti; tarkuoti; plėsti, nešioti; graužti, ėsti; mušti, kirsti, šerti, duoti; sakyti, kalbėti, režti; valgyti, kirsti, gerti; smarkiai eiti, bėgti, važiuoti, vykti, braukti; šlapinti, telžti; ką nors smarkiai dirbti, daryti, veikti“ LKŽ II 747 ypač plačiai vartojamas aukštaičių, kiek rečiau – žemaičių (Dovilai, Karklėnai, Plungė, Varduva, Veiviržėnai ir kt.) tarmėse. Šio veismažodžio

senumą rodo ne tik tai, kad, kaip minėta, jis vartojamas visame lietuvių kalbos areale, bet ir tai, kad latvių kalboje jį tiksliai atliepia *drāžu, drāzu, drāzt* (dėl priegaidės plg. *drāzt, drāzt², drāzr²*) „schnitzen (mit dem Schneidemesser od. Messer); prügeln, schelten; schlagen, werfen, schleudern, gießen; streifend verletzen; schnell wohin sich begeben, laufen“ ME I 495.

Likę lietuvių ir latvių kalbų veiksmažodžiai yra aiškūs vediniai – iš šio pagrindinio arba iš atitinkamų vardažodžių, plg. liet. *pa-drožėti* „kiek padrožti“ LKŽ II 744, *drožuoti* „brūžuoti“ ib. 750, *dróžinti* „(caus.) drožti“ ib. 746, *drožinėti* „(iter. dem.) drožti“ ib. 745, *dróžulti* „pamažu drožti“ ib. 750, *drožalióti* „drožinėti“ ib. 744, lat. *drāzelēt* „hin und wieder ein wenig schnitzeln“ EH I 331, liet. *dróžtelėti* „kiek padrožti; kirstelėti; įgerti“ LKŽ II 746, lat. *drāztelēt* „hin und wieder ein wenig schnitzeln“ ME I 495, *drāztīt* (praes. *drāztu*) „(freqn.) wiederholt ein wenig schaben, schnitzeln“, *drāztītiēs* „unartig, unruhig sein“ ib. 495 ir kt.

Vokalizmą *ā* turi ir visa eilė vardažodžių: lat. *drāza*² „ein Gewühl eiliger Leute“ ME I 494, „Grind, Schorf; etwas Unebenes“ EH I 331 (liet. *droža* „drožinėjimo amatas, menas, drožyba“ LKŽ II 744 yra neologizmas), liet. *drožė* (acc. sing. *drōžę*) „durpių drožimo (kasimo) klodas, ėmimas“ (Pagėgiai) LKŽ II 744 (plg. *druožė*), *drōžės* (ir *dróžės*) „kirmgraužų išesto medžio dulkės“ ib. 744, *drōžlas* „drožtuvu, obliumi, peiliu ar kitu įrankiu plonai nudrožta skiedra“ (A. Juška) ib. 746, *drožlė* (ir *drōžlė*) „drožtuvu, obliumi, peiliu ar kitu įrankiu plonai nudrožta skiedra; sluoksna; medžio žievė degutui degti“ (Ariogala, Joniškėlis, Skirsnemunė, Užpaliai, Vaškai) ib. 746 (plg. *druožlė*), *drōžlės* „drumzlės“ (Tauragnai) ib. 746, *drožlỹs* „drožtuvas, oblius“ ib. 746, lat. *drāzlis* „was beim Schnitzen abfällt“ ME I 495, liet. *drožnūs* „lengvas drožti“ (Kursėnai) LKŽ II 746, lat. *drāzns* „unartig (ausgelassen)“ EH I 331, *drāzma* „ein Gewühl eiliger Leute“ ME I 495, *drāztaļa* „ein unartiger, unbendiger Mensch“ ib. 495, *drāztele* (ir *drāztala*) „Schnitzel, Schabsel, Hobelspan“ ib. 495 (plg. *druožtala*), *drāzts* „ein unruhiger, unbändiger, händelsüchtiger Mensch, ein tollkühner Mensch; ein Instrument zum Schnitzen“ ib. 495 ir kt.

Šie lietuvių ir latvių kalbų vokalizmą *ā* turintys vardažodžiai veikiausiai yra vėlyvi veiksm. *dróžti, drāzt* vediniai. Kad jie yra vediniai – ir, be to, vėlyvi, – matyti pirmiausia iš to, jog daugumas jų neturi atitikmens kitoje kalboje. O jei ir turi, plg. *drožlỹs, drāzlis; drožnūs, drāzns*, jų tarinio segmentai yra taip nutolę, kad dėl jų atsiradimo nepriklausomai kiekvienoje kalboje didesnių abejonių, rodos, nekyla. Pagaliau svarbus argumentas yra ir jų geografija: tiek lietuvių, tiek ir latvių kalbų vokalizmą *ā* turintys vardažodžiai vartojami visai siauruose plotuose, dažnas jų teufiksuotas vos iš vienos dviejų vietų.

Liet. *dróžti*, lat. *drāzt* veikiausiai yra baltų kalbų naujadarai, nes jie patikimų atitikmenų kitose ide. kalbose neturi. Juos S. Agrellis¹ yra susiejęs su sl. *drazniti*

¹ S. Agrell, Zwei Beiträge zur slavischen Lautgeschichte, Lund, 1918, 48.

„erzinti, kibinti, pykinti“, o K. Būga² – su s. isl. *drog* „dryžas, bruožas, rėžis“. Tačiau jų genetinis ryšys nėra tikras: sl. *drazniti* etimologiškai gali būti susijęs su slav. *dražiti, dražati* „patraukti, žavėti; vilioti, gundyti“ (kurie toliau siejami su s. ind. *drāghate* „jis daro ilgą, tempia; pavargsta“, s. angl. *drecan* „patraukti, žavėti; vilioti, gundyti“; bet s. ind. *drāghate* gali būti s. indų kalbos naujadaras, kilęs iš *dīrgháh* „ilgas“³) arba, kaip mano A. Preobraženskis⁴, kilęs iš vardažodžio **draznb*, atsiradusio iš slav. *drati* „plėšti, drėksti“, o s. isl. *drog* neabejotinai priklauso s. isl. *draga* „traukti, rauti, vilkti“, kuris galėtų sietis su lat. *dragāt* „schmettern, schlagen“, liet. *drāgoti* „be tvarkos ką daryti, gadinti, naikinti, draskyti“⁵.

Todėl liet. *dróžti*, lat. *drāzt* veikiausiai bus baltų kalbų naujadarai, besiremia šaknimi, randama veiksmožodyje *dīrti* (žr. žemiau).

Paliudytas ir vokalizmas *a*, plg. liet. *draždžià* „išdykėlis, pakartuvė“ LKŽ II 664 (iš **draž-* -*djā*), dėl semantikos plg. *Jis plėšia drabužius kaip draždžià* Liškiava bei lat. *tu ļaužu palieks, draza* „ein Leichtsinniger“ ME I 493; lat. *draza* „ein Schnitzel, ein abgeschnittenes Stück; allerlei Abfälle, kleine Holzstückchen, Stückchen, Splitter, Fetzen“ ME I 493, *drazāt* „drazu taisīt“, *drazga* „Zerrissenes; Abfälle (von Korn, Papier u. a.)“, „ein lebhafter, ausgelassener, unruhiger Mensch“ ME I 493 (iš **draž-* + -*zg-* / -*g-*).

Vokalizmas *ē* atstovaujamas veiksmožodžiu liet. *drėžti*, lat. *drēzt*².

Liet. *drėžia, drėžė, drėžti* „dėvėti, nešioti, plėšti, drėksti“ LKŽ II 693 teužfiksuotas A. Juškos žodyne. Nors tai, kad nežinoma šio žodžio geografija, ir apsunkina pirminio jo vokalizmo atpažinimą, neatrodo, jog kalbamasis veiksmožodis būtų užrašytas iš tų tarmių, kuriose neutralizuojama opozicija *ė* : *ie* (plg. *driežti* „plėšti“). Jo vokalizmo *ē* autentiškumą pirmiausia patvirtina atitikmuo latvių kalboje, plg. lat. *drēžu, drēzu, drēzt*² : *drēzt uguni* „Feuer anmachen“ ME I 498, dėl semantinio ryšio su liet. *drėžti* „plėšti, drėksti“, plg. lat. *uguni uzraut* (liet. *drėžti* „plėšti, drėksti“ semantinis ryšys su *dróžti* abejonių nekelia).

Vokalizmą *ė* latvių kalboje turi ir vardažodžiai: *drēza* „eine strenge Schelte“ ME I 498, *drēzns* „feucht“ ib. 498 (dėl semantikos plg. liet. *dróžti* „šlapinti, telžti“) ir su išpraustiniu *g* *drēgzns* „feucht, nass“ ib. 498, *drēgzna* „kühles und feuchtes Wetter; ein feuchter Ort“ ib. 498.

Vokalizmą *e* randame liet. *drėžėti* (praes. *drėža*) „nenoromis ką duoti, šykštėti, gailėti, šiaip taip išgalėti duoti“ LKŽ II 693, *drėžoti* „brūžuoti“ ib. 693, *drėžiuoti* „gadinti“ ib. 693 (plg. formą su *z* – *drėžiuoti* „gadinti“ ib. 693), *drėženos* „skutai, čeženos“ ib. 693, lat. *drēzas* „Späne, Holzabfälle“ EH I 333, *drēzns* „t. p.“ ib. 333.

² K. Būga, RR II 366.

³ M. Mayrhofer, Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen, II, Heidelberg, 1963, 75.

⁴ А. Преображенский, Этим. слов. рус. яз., I, 193.

⁵ J. Endzelins, ME I 495.

Kaip matyti, vokalizmas *e* lietuvių ir latvių kalbose paliudytas gana šykščiai. Ir tai, kad šiose kalbose nesama ir turinio, ir išraiškos planu identiškų atitikmenų, gal būt, rodo, kad vokalizmo *e* formos susidarė jau atskirai lietuvių ir latvių kalbų dirvose. Lietuvių kalbos naujadaras yra ir veism. *drėžia, drėžė, drėžti* (ir *drėžti*) „dėvėti, nešioti, plėsti, drėksti“ (Batakiai, Kelmė, Kartuvėnai, Lioliai, Raseiniai, Veliuona) LKŽ II 693, kuris turi intarpą, iš esamojo laiko formos apibendrintą visai paradigmą, taigi seniau čia irgi būta vokalizmo *e* (*drėžti* galėtų būti iš **drē-n-ž-*). Patikimiausia būtų manyti, kad vokalizmo *e* formos tiek lietuvių, tiek ir latvių kalbose susikūrė ne greta vokalizmo *ē* formų, bet buvo generuotos kažkokios vokalizmą *e* turinčios formos pamatu. Antai būsenos veism. *drėžėti* ir perėjimo į būseną veism. praes. **drenž-*, praet. **drež-* (→*drėžia, drėžė*) galėjo atsirasti pirminės formos **drež-* pamatu. Panašiai galėjo atsirasti ir latvių vardaž. *drėzas, drėznas*. Remiantis kitų *io*-kamienių veiksmožodžių analogija, plg. liet. *krėčia, krėtė, krėsti* „purtyti; imti šalčiui, drebuliui; kratyti; barstyti; drėbti; mėžti, trėšti; valyti; kratą daryti“, lat. *krešu, krētu, krèst* „fallen machen, schütteln; gierig fressen, essen“; liet. *srėbia, srėbė, srėbti* „valgyti viralą šaukštu“, lat. praes. *strebju* (greta *strėbju*), praet. *strėbu, strėbt* „schlürfen, löffeln, mit Löffeln essen“; liet. *trėsia, trėšė, trėsti* „eiti, bėgti, siausti“, lat. *trešu* (ir *trėšu*), *trėsu, trėst* „bewegen; (Geld) vergeuden“ ir kt., galima spėti, kad toji forma **drež-* priklausė prezenso sistemai, o jos koreliatas preterito sistemoje veikiausiai buvo forma **drėž-*. Paradigmą praes. **drež-* : praet. **drėž-* mes ir turime paliudytą veiksmožodžiuose liet. *drėžia, drėžė, drėžti*, lat. *drėžu, drėzu, drėzt*² su vėlesniu vokalizmo *ē* apibendrinimu ir esamojo laiko formai (lietuvių kalboje, matyt, dar prieš kirčiuotų *e, a* virtimą ilgaisiais *ē, ā*, ir tuo galima paaiškinti akūto išlikimą). Todėl iškeltinas klausimas, kuo – archaizmu ar inovacija – reikia laikyti veism. *drėžti, drėzt*². Šis veiksmožodis tiek lietuvių, tiek ir latvių kalboje vartojamas ar – tiksliau – buvo vartojamas labai siaurai (lietuvių kalboje jis težinomas iš A. Juškos žodyno, latvių kalboje teufiksuotas iš Nygrandos), ir vienoje, ir kitoje kalboje jo reikšmės yra smarkiai evoliucionavusios (iš galimos pirminės „su peiliu ar kitu aštriu daiktu piaustyti, schnitzen“), – visa tai rodo, kad jis veikiau yra nykstantis, negu atsirandantis.

Vadinasi, baltų kalbinė bendrystė, bent jos rytų arealas, neabejotinai turėjo du veiksmožodžius: praes. **drež-* : praet. **drėž-* (→*drėžti, drėzt*²) ir praes. **draž-* : praet. **drāž-* (→*dróžti, drāzt*). Jų turinio ir išraiškos planų tarpusavio santykis kol kas lieka neaiškus. Vokalizmą *uo* turintys vardažodžiai bus buvę generuojami formos **drėž-* pamatu, t. y. **drėž_v-* → **drōž_n-*.

2. Alomorfai **druž-*

Vokalizmą *au* turi lat. *drauza* „Unreinlichkeit, Schmutz; der Abfall von der Rinde eines Baumes, namentlich einer Tanne; Rinde, Schicht“ ME I 493 (jo denomina-

tyvai veikiausiai yra *drauzât* „pluosit“ EH I 331, *ap-drauzât* „ringsum abschürfen (abreiben)“ EH I 78), *drauzs* „Schinn Schelfer“ ME I 493, *drâuzs*² „der erste Flaum, den die jungen Vögel im Nest lassen; der Schelfer; eine Spaltung (der Haut)“ ib. 493, „Schmutz auf der Haut; die gefrorene Schneeschicht über weichen Schnee“ EH I 331, *drauzs* „leicht brechend, spröde“ ME I 493, „rauh“ EH I 331, *drâuzma*² „Gedränge“ ME I 493, *drauzna* „Unreinlichkeit, Schmutz; der Abfall von der Rinde eines Baumes“ ME I 493, *draugzna* „ein dünnes Häutchen, das beim Heilen der Wunde schwindet“ ME I 492, „der Schmutz (Schinn) im Pferdehaar“ EH I 330 (*drauznât* „abschaben (nuokasīt)“ EH I 331).

Nykstamojo laipsnio vokalizmą turi liet. *drūžta* (ir *drūža*), *drūžo*, *drūžti* „menkėti, mažėti, silpti; blaustis; liautis“ LKŽ II 777 (dėl semantikos plg. *nu-drūžti* „nuplyšti, nuskarti, nudryžti“ ib. 777), *drūžinti* „(caus.) družti“ ib. 777, *driūžinėti* „drožinėti, skutinėti“ ib. 732, *družas* (be kirčio) „plakimas rykštėmis, botagu“ ib. 776, *drūžas* „kas mėgsta drūžinti, valkiotis“ ib. 776, *drūžnas* „dulšvas, apsiblausęs, drumzlinas; prastai matantis“ ib. 777, *driūžnas* „t. p.“ ib. 732, lat. *druzas* „der Schlamm, der Kot“ ME I 506, *druzma* „großes Gedränge, großer Menschenhaufe“ ib. 506, *druzme* „t. p.“ EH I 337 (*druzmēt* EH I 337, *druzmētiēs* „sich drängen, haufenweise zusammenkommen“ ME I 506).

Pailgintąjį nykstamojo laipsnio vokalizmą turi liet. *drūžinti* (be kirčio) „eiti, dūlinti, spūdinti“ LKŽ II 777, lat. *drūžēt* (praes. *drūzu*) „frösteln“ ME I 507, liet. *drūžė* „dryžis, ruožas, juosta“ LKŽ II 776 (*drūžėti* „austi drūžėmis“ ib. 777), *driūžė* „t. p.“ ib. 732 (*driūžinti* „daryti driūžes“ ib. 732, *driūžuoti* „t. p.“ ib.) lat. *drūze* „die Schar, das Gedränge“ ME I 507, *drūza*² „kraupis“ EH I 337, liet. *drūžlė* „drožlė; piuvena“ LKŽ II 777, *driūžlė* „dryžis, ruožas, juosta“ ib. 732, lat. *drūzma* (ir *drusma*) „großes Gedränge, großer Menschenhaufe“ ME I 507 (*drūzmētiēs* (ir *drūzmuōtiēs*) „sich drängen, haufenweise zusammenkommen“ ib. 507).

Čia pateikta medžiaga, turinti *u* eilės vokalizmą, leidžia konstatuoti: 1) vokalizmas *a* būdingas vardažodžiams; 2) pirminėmis laikytinos vokalizmo *u* formos, nes jos yra ir lietuvių ir latvių kalbose; 3) vokalizmo *a* vardažodžiai galėjo būti generuojami nykstamojo laipsnio vokalizmo formų pamatu. Priešinga prielaida vargu ar galima, nes tada būtų neįmanoma paaiškinti nykstamojo laipsnio formų atsiradimą lietuvių kalboje, kuri vokalizmo *au* šioje šaknyje iš viso neturi.

3. Alomorfai **driž-*

Liet. *driežia*, *driežė*, *driežti* „plėšti“ LKŽ II 708 težinomas iš A. Juškos žodyno.

Iš šios šaknies vardažodžių su tuo pačiu vokalizmu galėtų būti *driežlė* (acc. sing. *driežlę*) „griežlė“ LKŽ II 708 (dėl semantikos plg. *dryžinti* „čirkšti, trykšti“ LKŽ II 735 ir, be to, *griežė*, *griežlė* „nedidelis vandeninių šeimos paukštis“ : *griežti* „piauti, rėžti rėži; brėžti; lupti; gramdyti, gremžti; rėkti džeržgiančiu balsu, džergžti

etc.“) bei *driežas* ir *driežas* (nom. pl. *driežai*) „nedidelis ilga uodega roplys (Lacerta)“ LKŽ II 707, *driežė* „t. p.“ ib. 707, *driežys* „t. p.“ ib. 707, *driežlas*, *driežla*, *driežlė*, *driežlys* „t. p.“ ib. 707–8, dėl semantikos plg. *dryžas* „driežas“ (Gervėčiai) LKŽ II 733 : *dryžas* „išilgai juostuotas, rainas, margas, keršas“ ib. 734.

Vokalizmą *ei* turi liet. *driežia*, *driežė*, *driežti* „vilkinti, delsti, gaišti“ (Kairiai, Kražiai, Lioliai, Šiauliai, Užventis) LKŽ II 679, *drėžėti* „skeldėti, trūkinėti, daužėti“ (Garliava, Salantai) ib. 679, lat. *dreizinēt* „schaben, schnitzen“ ME I 497.

Nykstamojo laipsnio vokalizmą turi liet. *dryžta*, *drizo*, *drizti* „vargti, silpti“ LKŽ II 736 (dėl semantikos plg. *nudrizti* „nuplyšti, nusidėvėti; nusilpti, nuvargti“ ib. 736), *dryžta* (*dryža*), *drizo*, *drizti* „bijoti, nuogaštauti, drovėtis, diržėti“ ib. 736, *drizėti* (praes. *drizi*) „bijoti, drovėtis; gailėti, šykštėti“ LKŽ II 734, *drizinti* „brižinti, dzirinti, zulinti“ ib. 735, lat. *driznēt* „erstarren, gefrieren; müssig dastehen“ MEI 500, *drizgāt* „(an einer Speise etwas) mäkeln“ ib. 500, „(Kleider) beflecken“ EH I 334, liet. *driznis* „pasiūtas iš dryžinių“ LKŽ II 736, *drizniai* „prasti stori dryžiniai, marginiai“ ib. 736 (semantinė raida galėtų būti *, „trinti, brūžuoti, brūžinti (baimei, šalčiui)“ → „sustingti, nutirpti (iš išgąščio, nuo šalčio)“ → „bijoti, nuogaštauti, drovėtis“ resp. „stingti, šalti“).

Ypač gausiai paliudytas pailgintasis nykstamojo laipsnio vokalizmas: *dryžia*, *dryžė*, *dryžti* (ir *dryžti*) „sunkiai nešti“ LKŽ II 736, *dryžta* (*dryžia*), *dryžo* (*dryžė*), *dryžti* „plyšti, trintis, dėvėtis, nešiotis; plėšti, drengti“ ib. 736, *dryžulti* (praes. *dryžula*) „trinti“ ib. 737, *dryžioti* (be kirčio) „bristi per purvą, einant taikstytis, kreivuoti“ ib. 735, *dryžinti* „čirkšti, trykšti“ ib. 735, *dryžinėti* „valkiotis“ ib. 734.

Jį turi ir visa eilė vardažodžių: *dryžas* (ir *dryžas*) „išilgai juostuotas, rainas, margas, keršas; apsiblausęs, drumzlinas, družnas“ LKŽ II 734, *dryžas* „dryžis, brūkšnys, driuožė, juostelė; žemės rėžis; dryžas, rainas audeklas, drabužis; brauklys, strykas, trauktuvas“ ib. 733 (*dryžuoti* „daryti dryžes, ruožuoti; rėžyti, piauti; smuiku griežti; marguoti; neaiškiai matytis, tavaruoti (akyse)“ ib. 737, *dryžiūoti* „t. p.“ ib. 735, *dryžinti* „dryžiais austi“ ib. 735), *dryžas* „driežas“ ib. 733, *dryžà* „drūžė“ ib. 733, *dryžė* „dryžis, driuožė, brūkšnys; dažytas lininis dryžas audeklas, dryžinys“ ib. 734, *dryžės* „dažytas lininis dryžas audeklas“ ib. 734, *dryžis* „dryžumas, margumas; dryžė, driuožė, brūkšnys; dažytas lininis dryžas audeklas, dryžinys, rainis“ ib. 735, *dryžys* „dryžė, driuožė, brūkšnys; varas, juostelė“ ib. 735, *dryžiai* „dažytas lininis dryžas audeklas; prastas dryžiais austas drabužis“ ib. 734, *dryžis* „kas dryžas, su dryžiais“ ib. 735.

Pailgintasis nykstamojo laipsnio vokalizmas, nors ir prasčiau, paliudytas ir latvių kalboje: *drīžena* „ein Strahl“ ME I 501, *drīzala* „ein Kuhname (die Gestreifte?)“ EH I 335, *drīzna* „ein Strahl (?)“: *gais iet drīznām* (vom Flackern des Nordlichts) ib. 335.

Normaliojo balsių kaitos laipsnio leksemas, plg. *drėžti, drėžas, drėžlas, drėžlė, drėžti, drėžėti* teturi lietuvių kalba. Nėra abejonės, kad jos yra lietuvių kalbos naujadarai, susikūrusios pagal modelį *TRi-T- : TRie-T-* resp. *TRi-T- : TRēi-T-* nykstamojo laipsnio vokalizmo formų pamatu, plg. *drýžti* (ir *drýžti*), *drýžas* (ir *drýžas*). Atitinkamai lat. **driz-* pamatu pagal panašų modelį galėjo atsirasti ir lat. *dreizinēt* „schaben, schnitzen“, kuris, atrodo, yra latvių kalbos naujadaras, nes dėl nutolusio turinio plano jo negalima identifikuoti su liet. *drėžėti* „skeldėti, trūkinėti, daužėti“. Kad normaliojo balsių kaitos laipsnio formų atžvilgiu nykstamojo laipsnio vokalizmo formos, šiaip ar taip, yra pirminės, rodo tai, kad jas jau turi ir latvių kalba. Vadinasi, nagrinėjamosios šaknies alomorfų *drėž-* | *drėž-* | *drīž-* | *driž-* susiformavimo, matyt, ir reikia ieškoti nykstamojo laipsnio vokalizmo formose. Krinta į akis tai, kad lietuvių ir latvių kalbos nagrinėjamosios šaknies nykstamojo vokalizmo alomorfuose neturi išraiškos ir turinio planu sutampančių darinių, kuriuos būtų galima rekonstruoti bendrosios tų kalbų raidos etapams. Pastaroji aplinkybė ir leidžia manyti, kad nykstamojo laipsnio vokalizmo formos bus atsiradusios atskirai lietuvių ir atskirai latvių kalbose (žr. žemiau).

4. Alomorfas **dřž-*

Nykstamojo laipsnio vokalizmą turi liet. *diržia, diržė, diržti* (be kirčio) „dirti, lupti“ LKŽ II 592, *diržta, diržo, diržti* „kietėti, standėti; gižti, rūgti“ ib. 591, *diržyti* (praes. *diržija*) „mušti (diržu), šerti; sunkiai nešti“ (plg. dar *nudiržyti* „apmušti diržu; nulupti, nudirti (kailį); su vargu nupiauti“) ib. 591.

Nykstamojo laipsnio vokalizmą turi ir vardažodžiai: liet. *diržas* „sagtimi susegama juosta (ppr. odinė); juosta mašinai varyti; žemės rėžis“ ib. 589, lat. *dirža* „ein lederner Gürtel; Gürtel, Riemen“ ME I 470 (iš **dirz-jā*), liet. *diržus* „diržingas, tąsus“ LKŽ II 592 (denominatyvas *diržėti* „darytis diržingam, kietėti“ ib. 590), *diržnas* (be kirčio) „diržingas, tvirtas“ ib. 591.

Liet. *diržas*, lat. *dirža* paprastai siejami su av. *dərəz-* „pančiai“, s. ind. *d'ṛhyati* „jis yra stiprus, tvirtas“ [av. *dərəzra* „stiprus, tvirtas“] lot. *fortis* „stiprus, tvirtas, sveikas“⁶. Tačiau s. ind. *dṛh-* gali būti išplėsta šaknis *dhṛ-* (plg. *dhārāyati* „jis laiko“)⁷, o lotynų žodis gali atstovauti šakniai **bher'h-* „pa-, iškelti“⁸.

Pirmine reikšme laikant „tai, kas išpiauta, išlupta, išdiržta“, liet. *diržas*, lat. *dirža* galima sieti su *diržti* „dirti, lupti“ ir dar toliau – su *dirti* „lupti, plėšti, maukti“ (žr. žemiau).

Su normaliuoju vokalizmu čia galima skirti liet. *déržia, déržė, déržti* (ir *deřžti*) „smagiai eiti, šveisti, drožti, dengti“ LKŽ II 428 (dėl semantikos plg. *dróžti* „su pei-

⁶ R. Trautmann, Balt.-slav. Wb., 56; J. Endzelīns, ME I 458.

⁷ M. Mayerhofer, op. cit., 62.

⁸ E. Fraenkel, Lit. etym. Wb., 97.

liu ar kitu aštrių įrankių piaustyti, smailinti, lyginti... smarkiai eiti, bėgti, važiuoti, vykti, braukti etc.“), *déržia, déržė, déržti* (ir *deřžti*) „dergti, teršti“ ib. 428 (dėl semantikos plg. *Vaikas déržte pridéržia kelnes* (A. Juška) ir *pridróžti* „prišlapinti, pritelžti, priteršti“: *Ir vėl pridróžei į kelnes* (Keturvalakiai) LKŽ II 749), *deřžinti* „spėti, roti“ ib. 428, *deřžyti* „t. p.“ ib. 428.

Latvių kalba čia turi vardažodžius: *derža* „der Frohndiest; schwere Arbeit, schwerer Dienst; der Fröhnarbeiter, der Arbeiter auf einem Herrengute, dann auch jeder, der schwere Arbeiten zu verrichten hat; der Standhafte; der Alberne, Ungezogene; eine kurze Peitsche, deren Stiel aus einem Ziegen- oder Hasenfuße besteht; eine große Peitsche, eine Zigeunerpeitsche; das Band der Schürze“ ME I 459, „salmu palaga sasienamie valdziņi; ratu šķērskuoks“ EH I 316, *derža* „eine mit Durchfall verbundene Pferdekrankheit (Hodenbruch)“ ib. 316.

Vokalizmą *a* turi liet. *daržas* (nom. plur. *daržai*) „žemės sklypas prie sodybos daržovėms; tame sklype daržovės; žemės sklypelis prie gyvenamųjų namų gėlėms; tame sklypelyje gėlės, gėlynas; nedidelis žemės sklypas; sodas; aptverta vieta gyvuliams; langelis (audimo raštas); upės dalis tarp perkolo ir užtvaros (žvejojant); ratas apie mėnulį, drignė“ LKŽ II 305, lat. *dārzs* „der Garten; ein von einem Zaun umgebener Raum zum Ausruhen der Haustiere, die Hürde; der Hof (um den Mond, um die Sonne) etc.“ ME I 448, *ap-dārzs* (ir *ap-dārzis*) „der Kreis; der Hof um den Mond“ ib. 81. Šie lietuvių ir latvių kalbų žodžiai paprastai gretinami su s. vok. aukšt. *zarga* „Seitenfassung eines Raums, Umzäunung“, s. isl. *targa* „skydas“, ilir. Κορυδοργός. Kad jie būtų genetiškai susiję, labai abejotina, nes minėtus germanų kalbos žodžius galima sieti su s. sl. *podragō* „atraitas, apsiuvas, kraštas“ ir toliau su s. sl. *drōža, drōžati* „laikyti“⁹. Tokia etimologija neleidžia pakankamai paaiškinti, kodėl *daržas, dārzs* turinio plane atsirado tokie segmentai, kaip „ratas apie mėnulį, drignė, der Hof (um den Mond, um die Sonne)“ ir „langelis (audimo raštuose)“.

Liet. *daržas*, lat. *dārzs* pasidaro semantiškai ir darybiškai skaidrūs, susiejus juos su liet. *dīržas* „sagtimi susegama juosta (ppr. odinė); žemės rėžis“, lat. *dīrža* „Gürtel, Riemen“ ir toliau su liet. *diržti* „dirti, lupti“ bei *déržti* (ir *deřžti*) „smagiai eiti, šveisti, drožti, dengti“ (kad jis anksčiau galėjo turėti ir segmentą „dirti, lupti, piauti“, matyti iš priklausančio tai pačiai šakniai *dróžti* „su peiliu ar kitu aštrių įrankių piaustyti, smailinti, lyginti... smarkiai eiti, bėgti, važiuoti, vykti etc.“), dėl jų turinio segmentų santykių plg. liet. *drúožas* „dryžis, ruožas, juosta“ : *druožti* „plėšti, dėvėti, trinti“; *drūžė* „dryžis, ruožas, juosta“ : *nudrūžti* „nuplyšti, nuskarti, nudryžti“; *drỹžas* „brūkšnys, driuožė, juostelė; žemės rėžis etc.“ : *drỹžti* „plyšti, trintis, dėvėtis, nešiotis; plėšti, drengti“ (čia ypač svarbu tai, kad pastarosios lekšemos atstovauja nagrinėjamajai šakniai, t. y. tai pačiai šakniai, kaip ir *diržti, deřžti, dīržas, dīrža*); *rėžis* „rėžimas; atrėžtas ko nors gabalas; (žemės) juosta“ : *rėžti* „kuo aštrių dalyti

⁹ E. Berneker, Slav. etym. Wb., I, 214, 258.

į dalis; piauti, brėžti etc.“, plg. pagaliau gerai žinomą etimologinį ryšį tarp liet. *dirvą* „ariama, dirbama žemė, laukas; rėžis, sklypas“, lat. *dirva*² „das Saatfeld, Getreidefeld“ ir liet. *dirti* „lupti, plėsti, maukti; nešioti, plėsti; tvoti, mušti, plakti etc.“, lat. *dirāt* „schinden“.

5. Aiškinimo bandymas

Reikia pasakyti, kad žemiau duodamas šaknies **d̥r̥-ž-* ir jos gausių alomorfo kilmės aiškinimas yra perdėm hipotetinis. Taip yra visų pirma todėl, kad čia bandomos spręsti baltiškosios šaknies struktūros ir žodžių derivacijos problemos dauge liu atvejų lingvistinėje literatūroje nebuvo keliamos ir sprendžiamos. Žemiau pateikiamų teiginių hipotetinį charakterį apsprendžia dar ir tai, kad žodžių derivaciniai santykiai, – tame tarpe ir tie, kurie jau buvo daugiau ar mažiau nagrinėti, – yra labai neaiškūs. Antai galima manyti, kad vardažodžiai *drūžė* ir *drỹžė* nebūtinai turėjo susidaryti, kaip čia linkstama teigti, tam tikros seniau egzistavusios paradigmos formų **drūž-* resp. **drĩž-* pamatu: jie, ilginant šaknies vokalizmą, lengvai galėjo atsirasti ir greta veiksmožodžių *drūžti* resp. *drĩžti*. Antra vertus, vadovaujantis sisteminais sumetimais, tam tikras apibrėžtumas ir čia, rodos, galimas. Antai galima manyti, kad *drỹžė* yra galūnės vedinys iš *drỹžas*, bet tokiam teiginiui prieštarautų tai, kad jo koreliatas *drūžė* tokiu keliu negalėjo atsirasti, nes *o* kamieno vardažodžio su vokalizmu *ū* neturime paliudyto. Atitinkamai galima prileisti, kad *drūžė* balsių kaitos keliu atsirado greta *druožė*. Tačiau tokio manymo neremia [*drỹžė* analogija, nes artimo turinio plano atitinkamo vardažodžio su vokalizmu *ie nėra*] paliudyto (*driežė* reiškia „nedidelis ilga uodega roplys“). Nepaisant to, kad tam tikrą apibrėžtumą, šiaip ar taip, ir galima pasiekti, čia duodamo aiškinimo didelis hipotetiškumas vis dėlto išlieka.

Kaip jau buvo galima pastebėti iš viso ankstesnio dėstymo, šaknis **d̥r̥-ž-* yra baltų kalbų naujadaras: su formantu *-ž-* ji galėjo susidaryti iš šaknies **d̥r̥-*, slypinčios veiksmožodžiuose liet. *dėra*, *dýrė*, *dir̥ti* (ir *dir̥ia*, *dýrė*, *dir̥ti*) „lupti, plėsti, maukti; nešioti, plėsti; tvoti, mušti, plakti; su noru daug srėbti, dyžti; riesti, lošti, versti“ LKŽ II 585, lat. *dirāt* „schinden“ ME I 469, *dirāt* „abhäuten, schinden“ ib. 478. Tai, kad šaknis **der-* / **d̥r̥-* yra pirminė, patvirtina atitikmenys kitose ide. kalbose, plg. s. sl. *derā dbrati* „plėsti, draskyti“ (rus. *депу, драть* „plėsti, drengti, draskyti, plėšyti; pešioti, pešti, tampyti; drėksti, draskyti, rėžti; lupti (kailį), dirti, briegzti, drengti, knoti, dyžti, pliekoti, (kailį) mauti; plakti, perti, mušti, lupti; bėgti, mauti, skuosti, spausti, sprukti, nešdintis etc.“), got. *dis-tairan* „išdraskyti, išplėšyti“, *ga-tairnan* „suplėšyti“, gr. *δέρω* (ir *δείρω*) „(kailį) lupu“ (aor. pass. *ἐδάργην*), s. ind. *dr̥nāti* „jis plyšta, sprogsta, trūksta, skyla; plėšia, traukia, skelia“ (seř-šaknis, plg. part. perf. pass. *dir̥na-*; atitinka liet. *dir̥ti*; bet greta paliudyta ir aniř-šaknis, plg. s. ind. *dr̥ta-*, av. *dā-*

rata-, gr. *δαρτός, δρατός*, serb. bažn. *raz-drōtō* „suplėšytas“), arm. *teřem* „(kaili) lupu“, toch. AB *tsār-* „skirti“¹⁰.

Baltų paradigma, prezenso sistemoje turėjusi formas su vokalizmu *e*, o preterito sistemoje – formas su nuliniu šaknies vokalizmu, t. y. paradigma praes. **der-* : praet. **dŕ-* (ir **dŕ- H-*), galėjo būti paveldėta iš ide. kalbinės bendrystės dialektų, plg. s. sl. *derą* : *db-ati*, gr. *δέρω* : *ἐδάρων* (iš **dŕ- (H)-*). Tam tikru baltų dialektinės bendrystės raidos periodu su formantu *-ž-* (< **-ĝ-* / **-ĝh-*) šios pirminės paradigmos pamatu galėjo būti kuriamos naujos formos – tokiu keliu, greta pirminės, galėjo atsirasti nauja, antrinė paradigma praes. **der-ž-* : praet. **dŕ-ž-* (**dŕH-ž-*). Baltiškosios šaknies struktūra, prie pirminės šaknies jungtų formantų funkcijos, tų formantų ir pirminės šaknies suaugimo į naują, „baltiškąją“ šaknį aplinkybės ir priežastys, „baltiškiosios“ šaknies formų funkcinė diferenciacija ir kt., kaip žinoma, baltų kalbotyroje yra visiškai netyrinėti klausimai. Todėl čia tuo tarpu negalima pasakyti, kokią funkciją turėjo šaknies formantas *-ž-*, kodėl jis buvo prijungtas prie pirminės šaknies **der-* / **dŕ-(H)-* ir kuo naujoji šaknis turinio planu skyrėsi nuo senosios.

Tolesniais baltų dialektinės bendrystės raidos etapais dėl baltiškiosios šaknies vokalizmo unifikacijos tendencijos paradigma praes. **der-ž-* : praet. **dir-ž-* (**dir-ž-* < **dŕH-ž-*) galėjo skilti ir duoti dvi vienodo šaknies vokalizmo formų eiles: *dér-žia*, *déržė*, *déržti* (ir *deřžti*) ir *diržia*, *diržė*, *diržti*. Jų pamatu generuotas seniausias vardažodžių sluoksnis galėjo būti su vokalizmu *o*: *dařžas*, *dārz̄s*, *ap-dārz̄s*. Vėliau vardažodžiai galėjo būti daromi ir nekeičiant šaknies vokalizmo: **dirž-* → *diržas*, *dirža*, *diržūs*, *diržnas*; **derž-* → *derža*.

Kaip jau minėta, tiek baltų, tiek ir kitose ide. kalbose, greta šios šaknies anitvarianto, paliudytas ir jos setvariantas, plg. liet. *dir̄ti* < **dŕ-H-*, s. ind. *dir̄ṇa-* < **dŕ-H-*, *dŕṇāti* < **dr-eH-*. Todėl galima prileisti, kad baltų dialektuose pirmaisiais jų savarankiškos egzistencijos šimtmečiais egzistavo ne tik variantas **dr-H-*, bet ir variantas **dr-eH-*. Be to, dar galima manyti, kad setšaknies variantas **dr-eH-* funkcionavo preterito sistemoje, plg. graikų kalbos pasyvinį aoristą *ἐδάρων* (iš **dŕ-ē-* < **dr-eH₁-*) ir s. indų prezensą *dŕṇāti*, kuris yra aiškiai antrinis, su infiksu *-n-* padarytas iš šaknies (visai galimas daiktas, „preteritinės“) **dr-eH-*. Prezenso sistemoje galėjo funkcionuoti variantas **d(e)r-H-*. Ilgainiui pagal analogiją su **der-ž-* / **dŕ-ž-* jie taip pat galėjo būti išplėsti formantu *-ž-*. Po to, kai skiemens sudaromasis laringalas buvo vokalizuotas, t. y. **d(e)r-H-ž-* → **dr-H-ž-* → **draž-* (dėl tokio skiemens sudaromojo laringalo reflekso plg. *statyti*, *statīt* ar *stātas*, *stats* (plg. dar gr. *στατός*, lot. *status*, s. skand. *staþ(r)* greta *stóti*, *stāt*, s. pr. *po-stāt* „werden“ iš **stH-t-* greta **steH₂-*), prabaltų dialektuose susidarė „heteroklitinė“ paradigma praes. **draž-* (< **dŕH-ž-*) : praet. **drēž-* (< **dreH₁-ž-*), dėl tokios paradigmos eg-

¹⁰ J. Pokorny, Idg. etym. Wb., 206 t.; M. Mayrhofer, Kurzg. etym. Wb. des Ai., II, 59.

zistavimo galimybės plg., pvz., lot. praes. *cipio* „imu, čiumpu, griebiu“: perf. *cēpi*. Tokia grynai dėl fonetinių pakitimų atsiradusi paradigma prieštaravo baltų kalbų sistemai, kur visos paradigmos formos galėjo turėti kiekybiškai (bet ne kokybiškai) besiskiriantį šaknies vokalizmą. Tokia anomaliją sudariusi paradigma turėjo būti eliminuota. Paradigmos praes. **draž-*: praet. **drėž-* pamatu galėjo susiformuoti dvi naujos, atitinkančios kalbos sistemos poreikius paradigmos: praes. **draž-*: praet. **drāž-* ir praes. **drež-*: praet. **drēž-*, t. y. pagal modelį praes. *TVRT-*: praet. *TVRT-* (plg. *gēria*: *gērē*, *kāria*: *kórē* etc.) greta prezenso formos **draž-* galėjo būti sukurta preterito forma su pailgintuoju šaknies vokalizmu ir atitinkamai greta preterito formos **drēž-* – prezenso forma su dėsningu normaliuoju šaknies vokalizmu. Pirmąją paradigmą randame liet. *dróžia*, *dróžė*, *dróžti*, lat. *drāžu*, *drāzu*, *drāzt*, o antrąją paradigmą – liet. *drėžia*, *drėžė*, *drėžti*, lat. *drēžu*, *drēzu*, *drēzt*².

Be to, reikia turėti galvoje dar vieną veiksmožodžių *dróžti*, *drāzt*; *drėžti*, *drēzt*² atsiradimo galimybę, kuri tačiau atrodo mažiau patikima. Formantu -ž- išplėstos galėjo būti paradigmos **dr-e/ o-* (-e/o- yra kamiengalio balsiai) formos. Greta tokiu būdu atsiradusių formų **drež-* ir **drož-*, galėjusių funkcionuoti prezenso sistemoje ir savo turinio planu įėjusių į *io* kamieną, pagal aukščiau minėtą modelį galėjo būti sukurtos ilgašaknės preterito formos **drēž-* ir **drōž-*. Tačiau šią aiškinimo galimybę mažiau patikimą daro tai, kad čia, kaip matyti, preterito forma turi vokalizmą *ō*, dėsningai virtusį *uo*, o iš tikrųjų lietuvių ir latvių kalbos preterito formas turi su vokalizmu *ā*, plg. *dróžė*, *drāzu*. Neatrodo, kad čia vokalizmas *ō* būtų refleksuojamas liet. *o*, lat. *ā* dėl jo koreliacijos su prezenso formos vokalizmu *a*, nors balt. *ō* ir virto *uo* jau tada, kai vokalizmo sistemoje jau egzistavo trumpasis *a* (iš *o*).

Preterito formos **drēž-* pamatu galėjo būti dėsningai generuojami vardažodžiai su šaknies vokalizmu *ō* (> *uo*): **drēž-* → liet. *drúožas*, *druožė*, *druožlė*, lat. *druožtala*, *druožtalis*. Iš jų vėliau, jau lietuvių ir latvių kalbų dirvose, atrodo, buvo pasidaryti denominatyviniai veiksmožodžiai liet. *druožti*, *driúožti*, lat. *druožtalāt*. Vėliau, kai pirminiai derivaciniai santykiai sutriko, t. y. kai modelis $TRēT_v \rightarrow TRōT_n$ liovėsi egzistavęs, vardažodžiai galėjo būti daromi ir nekeičiant šaknies vokalizmo: *drēzt*² → *drēza*, *drēžns*, *drēžzna*; *dróžti*, *drāzt* → *drožlỹs*, *drāzlis*, *drožnũs*, *drāžns*, *drožė*, *drožlė*, *drāza*², *drāzma* etc.

Alomorfai **driž-* ir **drīž-* veikiausiai atsirado senesnių alomorfų **drež-* / **drēž-* pamatu, nes **driž-* / **drīž-* šaknies varianto leksemos, kaip jau minėta, veikiausiai yra vėlyvi atskiri lietuvių ir latvių kalbų naujadarai (žr. aukščiau). Tas modelis, pagal kurį, matyt, atsirado alomorfai **driž-* resp. **drīž-*, galėjo būti proporcija $TeR-T- : TiR-T- = TRe-T- : x$. Joje *x* galėjo būti $TRi-T- / TRī-T-$. Postuluotųjų pirminių veiksmožodžių *drėžti*, *drēzt*² pamatu (jų spėjamoji pirminė reikšmė galėjo būti „su peiliu ar kitu aštriu daiktu piaustyti, schnitzen“) pagal minėtą struktūrinę proporciją ir

galėjo palyginti nesunkiai atsirasti nykstamoj o laipsnio formos: praet. **drēž-*→*drýžti* „sunkiai nešti“, *drýžti* „plyšti, trintis, dėvėtis, nešiotis; plėšti, drengti“, *drýžas* „išilgai juostuotas, rainas, margas, keršas“, *drýžas* „dryžis, brūkšnys, driuožė, juostelė; žemės rėžis etc.“, lat. *drīžena* „ein Strahl“, *drīzna* „ein Strahl (?)“ (jų turinio segmentų kilimas iš spėjamosios pirminės reikšmės didesnių abejonių, rodos, nekelia) ir atitinkamai praes. **drež-* → liet. *drižti* „vargti, silpti; bijoti, nuogaštauti, drovėtis“, *drižėti* „bijoti, drovėtis; gailėti, šykštėti“, lat. *driz-nēt* „erstarren, gefrieren; müssig dastehen“ ir kt.

Panašiai galima aiškinti ir alomorfo **druž-* resp. **drūž-* atsiradimą. Tuo modeliu, pagal kurį pastarieji alomorfo galėjo rasti, galėjo eiti proporcija *TaR-T- : TuR-T-* (plg., pvz., *kálti : kúlti* ir kt.) = *TRa-T- : x*, kur vietoj *x* galėjo atsirasti *TRu-T- / TRū-T-*. Veiksmažodžio *dróžti, drāzt* pamatu pagal šią struktūrinę proporciją ir galėjo atsirasti alomorfo **druž-* resp. **drūž-*: praes. *draž-* → liet. *drūžti* „menkėti, mažėti, silpti; blaustis; liautis“, *drūžas* „plakimas rykštėmis, botagu“ etc., lat. *druzas* „der Schlamm, der Kot“, *druzma* „großes Gedränge, großer Menschenhaufe“ etc.; praet. **drāž-* → lat. *drūzēt* „frösteln“, *drūze* „die Schar, das Gedränge“ etc., liet. **drūž-* (→*drūžē* „dryžis, ruožas, juosta“ etc.).

THE BALTIC ROOT **dr̥-ž-*

Summary

An attempt is made here to give a satisfactory explanation of the provenance of various alomorphs based on the Common Baltic root **dr̥-ž-* > **dirž-* attested in Lith. *diržti* “to flay, skin“, *diržas* “belt, girdle; sash“, Latv. *dirža* “belt, girdle; strap, thong“, Lith. *déržti* “hurry, make haste“, *daržas*, Latv. *dārz* “kitchen-garden, flower garden“. The root **dr̥-ž-* seems to be a Baltic innovation: it might contain a primitive root **dr̥-* attested in Lith. *dir̥ti* “skin, strip off, bark, tear“, Latv. *dirāt* “flay, skin“ (cf. their cognates OCS *derā*, Goth. } *dis-taltran*, Gr. *δέρω*, OInd. } *dṛnāti*, Arm. *teřem*, Toch. AB *tsār-*), enlarged with a suffix *-ž-*.

A set-variant **der-H-* seems to have existed as well, cf. Lith. *dir̥ti*, OInd. *dīr̥ṇa-*. Therefore it would not be unreasonable to assume that in proto-Baltic dialects there existed a full grade variant **dr-eH-* as well as **d(e)r-H-* and that the former functioned in a preterite system and the latter most likely belonged to a present system. Due to the analogy of **der-ž-* / **dr̥-ž-* they could have been enlarged with a suffix *-ž-*. After the syllabic laryngeal had been vocalized, i.e. **d(e)r-H-ž-* → **dr-H-ž-* → **draž-*, a “heteroclitic“ paradigm praes. **draž-* (< **dr̥H-ž-*) : praet. **drēž-* (< **dreH₁-ž-*) was created in the proto-Baltic dialects. This kind of paradigm must have been a deviation, for forms within a paradigm could likely have differed in regard to their root vocalism quantitatively, but not qualitatively. Due to the tendency for the root vocalism to become the same in all forms, two new paradigms could have been formed on the basis of the old one, namely praes. **drež-*: praet. **drēž-* and praes. **draž-*: praet. **drāž-*. That means that having fitted into the model praes. *TVRT-*: praet. *TvRT-* (cf. *gēria*: *gērē*, *kāria*: *kórē* etc.) a present form with a normal root vocalism could have been created beside the existing preterite form **drēž-* and respectively a preterite **drāž-* with a long

root vocalism might have been formed beside the existing present **draž-*. We find the first paradigm attested in Lith. *drėžti* „wear, tear, rend, scratch“ and Latv. *drēzt*² (: *drēzt uguni* “make up the fire“). The second paradigm is represented in Lith. *dróžti*, Latv. *drāzt* “plane, shave; cut out; point, sharpen; carve; hurry, make haste; strike, whip etc.“.

Having followed the model $T(R)\bar{e}T_v- \rightarrow T(R)\bar{o}T_n-$, the nouns with a root vocalism \bar{o} (> Lith., Latv. *uo*) seem to have been generated on the basis of praet. **drēž-*: Lith. *drúožas* “stripe; region, zone“, *druožė* “stripe“, *druožlė* “shaving“, Latv. *druožtala* “shaving, small piece, bit“, from which afterwards such verbs as Lith. *druožti*, *driúožti* “to wear, tear“, Latv. *druožtalāt* “to cut a little and frequently“ could have been derived. After the above model had ceased to operate nouns could have been produced without any vowel alternation: *drēzt*² \rightarrow *drēža* “scolding; wiggling“, *drēžns* “moist, damp“, *drēžzna* „cold and damp weather“; *dróžti*, *drāzt* \rightarrow *drožlīs* “plane“, *drāzlis* “shaving, chip, sliver“, *drožnūs* “which is easily to plane“, *drāzns* “naughty, frisk“, *drožlė* “shaving“, *drāza*² “crowd, throng; scab“ etc.

The allomorphs **driž-* and **drīž-* seem to be of late origin in both Lithuanian and Latvian. As a pattern for their formation the structural ratio $TeR-T- : TiR-T- = TRe-T- : x$, where x equates to $TRi-T- / TRī-T-$, can be suggested. In this way on the basis of the verb *drėžti*, *drēzt*² all forms with a vocalism in reduced grade could rather easily have been brought about: thus praet. **drēž-* \rightarrow Lith. *drýžti* “to carry“, *drýžti* “tear“, *drýžas* “streaky, striped, in streaks“, Latv. *drīžena*, *drīzna* „beam, ray“, and praes. **drež-* \rightarrow Lith. *drižti* „take pains, weaken; feel shy“, *drižėti* “be afraid, feel shy, be diffident“, Latv. *driz-nēt* „grow stiff“.

The full grade forms *driežti* „tear“, *dreižti* „linger; tarry; be slow“, *driežas* „lizard“ (cf. *drýžas* „lizard“ and *drýžas* „striped; stripy; motley“) and others are used only in Lithuanian. Thus being apparently late innovations they might have followed the productive pattern $TRi-T- : TRīe-T-$ resp. $TRi-T- : TRīi-T-$.

In a similar way, i.e. by the ratio $TaR-T- : TuR-T- = TRa-T- : x$ ($x = TRu-T- / TRū-T-$), the origin of the allomorphs **druž-* / **drūž-* can be accounted for. The basis for their formation could have been the forms of the verb Lith. *dróžti*, Latv. *drāzt*: praes. **draž-* \rightarrow Lith. *drùžti* „weaken, grow weaker“, *drùžas* „flogging, thrashing“, Latv. *družas* „mud, mire, dirt“ etc.; praet. **drāž-* \rightarrow Lith. *drūžė* „stripe“ etc., Latv. *drūžēt* „be chilly; shiver with cold“, *drūze* “crowd, press, throng“ etc. On the basis of this zero grade allomorphs, forms with an *a*-vocalism might have been generated in Latvian, cf. *drauzs* „brittle; rough, rude, coarse, harsh“, *drauzs* “Schinn, Schelfer“, *drauzā* „mud, mire; waste, rubbish, offal (from a bark)“ etc.